

LAKIKIELI MONIKIELISESSÄ YHTEISÖSSÄ

Juristeilla on usein melkein sairaalloinen taipumus ja halu määritellä termejä. Ryhtyessäni vastaamaan kysymykseen »Jyrääkö EU kieleemme?» voisin — vähän samaan tapaan kuin sotamies Svejkin maanisesti määrittelynhaluinen eversti — kysyä: tiedättekö, mitä EU on?

Kysymys saattaa olla aiheellinenkin, koska Euroopan unioni ei oikeastaan ole kovin paljon muuta kuin itsenäisten valtioiden muodostama liitto, johon kuuluu kolme Euroopan yhteisöä: Euroopan yhteisö, Euroopan hiili- ja teräsyhteisö sekä Euroopan atomienergiayhteisö. Yksinkertaisuuden vuoksi voidaan tässä yhteydessä rajoittaa tärkeimpään yhteisöön, Euroopan yhteisöön (siis EY), jolla on oma oikeusjärjestys.

Jäsenvaltiot ovat osittain luovuttaneet lainsäädäntövaltaa yhteisölle (tai unionille, jos asia halutaan ilmaista sillä tavalla). Tämä on mielenkiintoisin ja tärkein aspekti integraatiossa: unionilla on ylikansallisia piirteitä. On olemassa kolme kenttää: lain-

säädäntöalueet, joilla yhteisöllä on yksinomainen toimivalta, alueet, joilla toimivalta on jaettu yhteisön ja jäsenvaltion välillä, sekä alueet, jotka kuuluvat jäsenvaltion eksklusiiviseen toimivaltaan.

Kun siis kysymme, jyrääkö EU kieleemme, on syytä tehdä eroa ensinnäkin väljemmän Euroopan unionin käsitteen ja suppeamman Euroopan yhteisön välillä. Se tosiasia, että Suomi nyt on Euroopan unionin jäsenvaltio, vaikuttaa ns. neljän vapauden voimalla monin tavoin talouteemme, kulttuuriimme ja kieleemme. Tavaroiden, palvelujen, pääoman ja ihmisten vapaa liikkuvuus vaikuttaa välillisesti ihmisten kielelliseen käyttäytymiseen Euroopassa. Millainen tämä vaikutus tulee olemaan ja mikä siinä on hyvää ja mikä pahaa, on mielenkiintoinen kysymys, johon minulla ei ole vastausta ja jonka myös rajaan kirjoitukseni ulkopuolelle.

Kysymykseen, jyrääkö EU kieleemme, liittyy myös kysymys siitä, mitä kielelläm-

me tarkoitamme. Tarkoitammeko yleiskiel-
tä vai jotakin ammattikieltä, esimerkiksi
lakikieltä tms? Tämäkin on yksi näkökoh-
ta: jos nimittäin katsotaan, että esimerkiksi
lakikieli kokonaisuudessaan tai osittain tu-
lisi jyräytyksi, tämä ei välttämättä tarkoita,
että myös yleiskieli kärsisi.

Euroopan unioni on monikielinen siten,
että jäsenvaltioiden kielet ovat toimielinten
virallisia kieliä. Periaate on lyöty lukkoon
EY:n asetuksessa n:o 1 vuodelta 1958. Sen
mukaan viralliset kielet ja työkielet ovat
hollannin, italian, ranskan ja saksan kieli.
Uusien jäsenvaltioiden tultua mukaan on
kielten määrää lisätty. Asetuksen mukaan
kaksi- tai monikielisten jäsenvaltioiden
osalta käytettävä kieli määräytyy kyseisen
valtion pyynnöstä tuon valtion lainsäädän-
nön yleisten sääntöjen mukaan. Yhteisön
tuomioistuimen oikeudenkäyntimenettelys-
sä käytettäviä kieliä koskevat järjestelyt
vahvistetaan tuomioistuimen työjärjestyk-
sessä. Yleisellä ja periaatteellisella tasolla
jäsenvaltioiden kielten tasavertaisuutta pi-
detään hyvin tärkeänä asiana. Muutoksia
asetukseen ei voi tehdä ilman jokaisen jä-
senvaltion myötävaikutusta. Toinen asia on,
että käytännön tasolla pienten kielten ase-
ma on heikompi kuin suurten. Tältä osin
tilanne muistuttaa hämmästyttävästi ruotsin
asemaa Suomessa. EU:ssa kysymystä »ha-
luatteko asiakirjat suomeksi vai heti?» ei
ehkä esitetä eksplisiittisesti, mutta käytän-
tö on usein juuri tämä.

Se, että yhteisön lainsäädännön eri kie-
liversiot keskenään ovat tasavertaiset, herät-
tää monta mielenkiintoista kysymystä. En-
sinnäkin lainvalmisteluprosessi on käytän-
nön pakosta sellainen, että säädökset laadi-
taan jollakin tietyllä kielellä, minkä jälkeen
ne käännetään. Jäsenvaltiot vaativat, että
luonnokset käännetään jo työryhmävai-
heessa. Lähdekieli on yleensä ranska tai
englanti. Prosessi on siis sellainen, että yksi
kieli on lähdekielenä ja muut tekstiversiot

syntyvät käännösprosessin tuloksena. Sää-
döksen hyväksymisen jälkeen käännökset
kuitenkin tietyssä mielessä — ainakin juri-
disesti — lakkaavat olemasta käännöksiä,
jos käännöksellä tarkoitetaan sitä, että kään-
nös on toissijainen lähdetekstiin verrattuna.
Toisin sanoen, jos jossakin tapauksessa eri
kieliversiot näyttäisivät johtavan eri loppu-
tuloksiin, EY:n tuomioistuin ei lausuisi, että
esim. ranskankielinen teksti on alkuperäi-
nen ja että ranskankielisellä tekstillä sen
vuoksi olisi tulkinnallinen etusija muiden
tekstien edellä. Pikemminkin tuomioistuin
suorittaisi ns. teleologista tulkintaa, jossa
selvitetään lainsäätäjän tarkoitus. Lisäksi
tuomioistuin joutuu tietenkin ottamaan huo-
mioon esim. oikeusturva- ja oikeudenmu-
kaisuusvaatimukset. Tästä lähtökohdasta
voisi päätellä, että kirjoitetun lain asema on
heikkenemässä. Jos näin on, tällä on huo-
not puolensa: kansalainen ei enää entises-
sä määrin voi luottaa lakitekstiin. Mutta
sillä on myös hyvät puolensa: äärimmäisyy-
teen viety kieliopillinen laintulkinta joutuu
väistymään ja tekemään tilaa monipuoli-
semmalle ja ehkä oikeudenmukaisemmal-
le tulkintametodille. On mielenkiintoista
nähdä, miten tämä vaikuttaa oikeuskulttuu-
riimme.

Varsinkin Ruotsissa mutta myös Suo-
messä kannetaan huolta yhteisön ruotsin-
ja suomenkielisten lakitekstien laadusta —
siis kielellisestä ulkoasusta ja ymmärrettä-
vyydestä. Usein kysytään, millaista EU:n
lakikieli oikeastaan on. Vastaukseni on, että
yhteisön lakikieli — aivan samoin kuin
kotimainen kansallinen lakikielemme — on
heterogeenista. On yksinkertaisesti olemas-
sa hyviä ja huonoja säädöksiä. Suomen liit-
tymisprosessissa ongelma oli, että suhteel-
lisen lyhyessä ajassa jouduttiin kääntämään
valtava määrä sekä vanhoja että uusia sää-
döksiä. Nyt jäsenyyden toteuduttua tilanne
on sikäli helpompi, että käännetään ainoas-
taan uusia tekstejä. Liittymisprosessin aika-
▷

na tekstit käännettiin jäsenyyttä hakevissa valtioissa — Ruotsissa ruotsiksi ja Suomessa suomeksi. Nyt vastuu kääntämisestä on kokonaisuudessaan siirtynyt parlamentille, komissiolle, neuvostolle ja tuomioistuimelle. Tosin raakakäännökset pyritään lukemaan Suomessa ja selvät virheellisuudet pyritään korjaamaan.

Suurimmat ongelmat yhteisön lainsäädännön kääntämisessä koskevat 1) terminologiaa, 2) oikeakielisyyttä ja 3) ymmärrettävyyttä. Näistä voisi lyhyesti todeta seuraavaa.

1) Huomattava osa EY:n lainsäädännöstä on oikeastaan hallinto-oikeutta, ja monet tekstit ovat luonteeltaan teknisiä. Kääntäjältä vaaditaan sekä hyvää kansallisen terminologian että hyvää EU:ssa käytetyn terminologian tuntemusta. Juridisen terminologian lisäksi tarvitaan aina kyseisen alan terminologian hyvää hallintaa. Mm. lainasanojen käyttämisen ja omien kansallisten sanojen käyttämisen tai muodostamisen välillä on tehtävä valinta. Esimerkiksi käynee keskustelu EU:sta versus EL:stä tai sanat *implementointi*, *harmonisointi*, *asetus*, *direktiivi* ja *Coreper* (pysyvien edustajien komitea). Vaikeimmat termiongelmat syntyvät, kun jollakin sanalla on yhteisön säädöksessä eri merkitys kuin sillä on ollut kansallisessa laki- ja/tai yleiskielessä.

2) Oikeakielisyyden varmistamiseksi on ensinnäkin huolehdittava siitä, että suomeksi tai ruotsiksi kääntävien henkilöiden äidinkieli on suomi tai ruotsi. Käännöstoimistojen pitäminen jäsenvaltioissa on nykytekniikan aikana minusta erittäin kannatettavaa. Kaikki eivät halua lähteä Brysseliin, ja kotimaassa asuva kääntäjä säilyttää luontevasti yhteydet omaan kieleensä. Suomessa saatuja kokemuksia kaksikielisestä lainsäädännöstä voitaisiin hyödyntää entistä enemmän. Suomessa on kääntäjiä varten laadittu *Svenskt lagspråk i Finland* -niminen opaskirja. Vastaava kirja olisi oikeas-

taan laadittava EU:ssakin. Se kulkisi nimellä *Svenskt lagspråk i EU* ja Suomen kieli EU:ssa. Kirjaan otettaisiin kirjoitussääntöjä, oikeakielisyyssääntöjä, neuvoja kääntämisessä noudatettavista periaatteista, lähde-luetteloita sekä neuvoja käytettävistä apuvälineistä.

3) EY-säädösten vaikeaselkoisuus on puhuttanut kotimaassamme mutta vielä enemmän Ruotsissa. Ruotsissa ollaan huolestuneita siitä, että kahden viime vuosikymmenen uudistustyö menee hukkaan ja että lakitekstien kielellinen taso palautuu 50-luvun tasolle. Selkeän lakikielen kirjoittaminen ei kuitenkaan aina ole helppoa, varsinkaan jos kyse on kääntämisprosessin kautta syntyvästä lakitekstistä. Klassinen kysymys kuuluu: voiko käännös olla parempi kuin alkuperäinen teksti? Suomessa ajatellaan, ettei ruotsinkielinen kansallinen lakiteksti ole pelkästään käännös vaan että se periaatteessa on rinnastettavissa suomenkieliseen tekstiin. Tämä tarkoittaa, että tekstille asetettavien yleiskielellisten laatuvaatimusten tulee noudattaa ruotsin kielen omia sääntöjä ja nykyaikana noudatettavia periaatteita. Siten kääntämisessä selkeyttäminen on ainakin tiettyssä määrin sallittua.

Tunnettua on, että lakiteksti voi olla epäselvä ainakin kahdesta syystä — toisaalta siksi, että tekstin laatija ei osaa kirjoittaa, toisaalta siksi, että teksti on syntynyt vesitettynä poliittisena kompromissina. Kääntäjä ei yleensä tiedä, milloin teksti on kompromissin tulos. On itsestään selvää, että kääntäjän ei tulisi lisätä tekstiin sellaisia täsmennyksiä tai vivahteita, jotka eivät siihen kuulu. Tämä onkin käännösprosessin vaikeimpia ongelmia, ja suhtautuminen siihen näyttää vaihtelevan esimerkiksi Ruotsissa ja Suomessa. Tässä vaikeassa arvioinnissa tulisi mielestäni muistaa, että tärkeintä on lakikielen (sisällöllinen) luotettavuus — sen jälkeen tulee oikeakielisyys ja viimeksi esteettiset näkökohdat.

Om jag nu skall försöka mig på en sammanfattning och ge ett svar på frågan om EU kör över vårt språk, vill jag för det första understryka att gemenskapens lagstiftning som sådan knappast har ett särskilt stort inflytande. När allt kommer omkring är det inte många som läser dessa texter. Hur många av er har t.ex. läst flera direktiv och förordningar eller ens läst igenom Romfördraget i sin helhet? Nej snarare är det väl så att lagtexternas inflytande är indirekt. Effekten blir i hög grad beroende av hur olika språkanvändare förhåller sig och framför allt hur massmedierna förmedlar språket. Det största inflytandet EU får — tror jag — följer av integrationen som helhet. Människors rörlighet och kontakt med andra språk, deras behov att kommunicera på andra språk påverkar det egna språket. Också här kan man dra många paralleller till svenskans ställning i Finland. En icke obetydlig del av den svenska språkvården i Finland går ut på att värja sig mot inflytandet från finskan. För svenskans och finskans del blir det fråga om en liknande avvärjning mot de stora EU-språken. Här kan man för övrigt säkert ha mycket att lära av Dan-

marks erfarenheter. Men jag tror också att vi inte enbart skall se svårigheterna utan också möjligheterna. Svenskan i Sverige och finskan i Finland har genom EU råkat ut för en ny situation: En inte obetydlig del av den lagstiftning som gäller i landet tillkommer genom översättning. För finlandssvenskan är detta däremot inget nytt — vi har 90 års erfarenhet av det! Finlandssvenskan kan t.o.m. få ett stöd genom att vi får lagtexter som till punkt och pricka är identiska med dem som gäller i Sverige. Och observera: det är inte fråga om Sveriges egna nationella regelverk utan om gemenskapens. I den processen är det rationellt om man i lagstiftningen så långt som möjligt kan ha samma terminologi även om verkligheten ändå är den att man i Helsingfors sätter på sig säkerhetsbältet i bilen medan stockholmare tar på sig bilbältet. I flygplanet kan vi sedan tillsammans spänna fast säkerhetsbälten och fundera över på vilket sätt vi kan samordna termfrågorna i Bryssel. ■

STEN PALMGREN

Oikeusministeriö, PL 1, 00131 Helsinki